

Journal of Social Intervention: Theory and Practice –
2009 – Volume 18, Issue 4, pp. 112–120
URN:NBN:NL:UI:10-1-100156

ISSN: 1876-8830

URL: <http://www.journalsi.org>

Publisher: Igitur, Utrecht Publishing & Archiving
Services in cooperation with Utrecht University of

Applied Sciences, Faculty of Society and Law

Copyright: this work has been published under a

Creative Commons Attribution-Noncommercial-No

Derivative Works 3.0 Netherlands License

Willem Blok. **Inleiding Social Work. Vanuit
internationaal perspectief.**

Baarn: HBuitgevers, 2009, 128 p., € 16,00.

ISBN 978 90 5574 5944

BOOKS

**FRITS MEIJERING EN
MEINDERT SLAGTER**

INLEIDING

Na de boeken van Nora van Riet (2006), Hans van Ewijk, Frans Spierings en Ria Wijnen-Sponselee (2007) en Maarten van der Linde (2007) ligt er nu *Inleiding Social Work*.

Vanuit een internationaal perspectief van Willem Blok. Nu de rookgordijnen enigszins zijn opgetrokken (na een wat ongemakkelijke periode waarin bij de hbo-opleidingen wat oud zeer uit de weg moest worden geruimd na de herstructurering van de vroegere opleidingen Maatschappelijk Werk en Dienstverlening, Sociaal Pedagogische Hulpverlening en Culturele en Maatschappelijke Vorming in een “nieuwe” opleiding Social Work) is er

zeker behoefte aan een Inleiding, bedoeld voor (volgens ons vooral) studenten, op het brede terrein (Van der Linde) van het social work. Van Ewijk c.s. spreken zelfs van 700.000 beroepskrachten die werkzaam zijn in de sector zorg en welzijn, waaronder 50.000 professionals. Deze 700.000 beroepskrachten worden in het boek van Van Ewijk c.s. social workers genoemd en de vermelde 50.000 professionals zijn social workers met een hbo- of wo-opleiding.

Benieuwd maakt de nadruk die Blok, gelet op de subtitel van deze uitgave, wil leggen op het Internationaal Perspectief van het Social Work. De tekst op de achterzijde van het boek maakt gewag van “Het belang van een internationale

benadering spreekt haast voor zich in een wereld die steeds kleiner en eenvormiger wordt en waarin men steeds meer afhankelijk van elkaar wordt. Social work heeft een internationale identiteit, gemeenschappelijke uitgangspunten, gedeelde normen en een gezamenlijke 'body of knowledge'." Zal de ervaring van de auteur, onder andere als projectontwikkelaar en projectmanager in Polen en als gastdocent in verschillende andere landen, de ondertitel waarmaken? Volgens de schrijver is social work een zinvol en nuttig beroep: Zinvol voor mensen die zorg of hulp nodig hebben. Nuttig voor een samenleving die mensen bij de les wil houden, bij elkaar wil houden en gelijke kansen wil bieden. In dit boek wordt de lezer vanuit een brede, internationale invalshoek vertrouwd gemaakt met het denken en handelen van de social worker, met de maatschappelijke context waarin dit plaatsvindt, en met de ontwikkelingen die zich rond social work voltrekken.

INHOUD

Social work bestaat in Nederland al meer dan honderd jaar. Het vak wordt internationaal beoefend. Onder invloed van maatschappelijke factoren verandert de context van het werk. Ook de Nederlandse samenleving maakt de transitie door van een industriële maatschappij naar een informatie- en kenniseconomie. In filosofisch opzicht is sprake van de overgang van het moderne denken naar

het postmoderne denken. Deze twee vormen zijn in het werk van Argyris terug te vinden als het verschil tussen (wereld)model I en (wereld)model II. Wereldmodel I staat in het teken van eenzijdig controle, beheersing en defensief gedrag. Dit wereldmodel gaat uit van empirisch-rationele mensbeelden zoals autonomie, zelfontplooiing, emancipatie en het liberale zelfbeschikkingsrecht. Mens en maatschappij zijn gescheiden entiteiten.

Wereldmodel II biedt een procesfilosofie, legt de nadruk op onderzoek en toetsing en gaat uit van een actoroptiek. Actoren zijn personen, die in staat zijn zelf veranderingen te initiëren. Dit postmoderne mensontwerp is in de literatuur van social work herkenbaar.

Sleutelwoorden bij wereldmodel II zijn zelfregulering (Donkers) en competentie. Personen zijn in staat om levenstaken te vervullen en problemen op te lossen in interactie met hun omgeving. De overgang van wereldmodel I naar wereldmodel II betekent een paradigma-verandering, veronderstelt andere uitgangspunten (assumpties, premissen) en maakt de introductie van passende begrippen en methoden nodig.

Blok maakt impliciet het onderscheid tussen wereldmodel I en II. Bij wereldmodel II worden zaken in een internationaal, mondiaal perspectief geplaatst. Mensen zijn wereldburgers.

Blok geeft een uitvoerig overzicht van begrippen, opvattingen en stromingen en doet

BOOKS

dat op compacte wijze. Soms is de hoofdlijn even zoek.

In deze recensie wordt met behulp van de theorie van Prahalad & Krishnan (*The new age of innovation, driving co-created value through global networks*, 2008) de bijdrage van Blok samengevat door enkele vooronderstellingen te expliciteren. De beschouwing van Blok berust impliciet op twee pijlers: de keuze van zijn mensontwerp (actoroptiek) en de ecologische systeemtheorie van Bronfenbrenner (wereldmodel II). Prahalad & Krishnan (2008) noemen deze twee pijlers respectievelijk N=1 en R=G. N=1 wil zeggen, dat elke persoon uniek is en beschikt over bijzondere talenten en capaciteiten. Ieder mens is uniek. Elke actor heeft legitieme subjectieve wensen, verlangens, opvattingen, waarden en tracht zijn keuzemogelijkheden te vergroten door te blijven leren. R=G betekent dat bronnen ("resources") mondiaal ("global") beschikbaar zijn, mits zij toegankelijk worden gemaakt met hulp van "change agents". Door individuen toegang te verschaffen tot bronnen worden keuzes- en toepassingsmogelijkheden van actoren aanzienlijk vergroot. Prahalad ziet de arme wereldbevolking in de toekomst als kansrijk. Door arme mensen goedkope bronnen te verschaffen, bijvoorbeeld in de vorm van microkredieten aan vrouwen, goedkope telefoons en computers, gratis software en laagdrempelige toegang tot informatie, ontstaat een potentieel kansrijke consumentengroep

van miljoenen mensen. De basis (bottom) van de arme bevolkingspyramide is paradoxaal genoeg op termijn het meest kansrijk. Prahalad & Krishnan nemen de gepersonaliseerde ervaring ("personalized experience") van menselijke subjecten als uitgangspunt. Voor een veranderkundige ("change agent") is het volgens dit duo van belang om de talenten en capaciteiten van mensen zorgvuldig in kaart te brengen. Dit geldt voor individuen, groepen, organisaties en internationale netwerken. Elk systeem (individu, groep, organisatie, maatschappij) kent een sociale en technologische infrastructuur, een EQ en een IQ kant.

In zijn Inleiding reikt Blok enkele kaders aan om behoeften, motivaties en gedrag van personen in kaart te brengen. Hij kiest voor een integraal ("holistisch") mensontwerp. Dit mensontwerp is anti-dualistisch. Terecht wijst Blok bijvoorbeeld op het belang van de neurowetenschappen, die uitgaan van "embodied cognition". De kaders geven een overzicht van een groot aantal menselijke behoeften. Zo verwijst Blok naar een uitgebreide versie van de behoeftehiërarchie van Maslow (p. 23) en naar een overzicht van Reiss (p. 28, 29). Voor een veranderkundige ("change agent", "social worker") zijn deze overzichten van belang om het gedrags- en handelingsrepertoire (kortom de competentie) van een actor te bepalen en vast te stellen tegen welke specifieke

problemen, beperkingen, belemmeringen, knelpunten en vraagstukken een cliënt aanloopt. Het gaat om persoonlijke en taakgerichte zaken, die altijd afhankelijk zijn van de sociale en culturele context. Anders geformuleerd: EQ en IQ worden door Blok gecombineerd in zijn integrale, interactieve mensontwerp.

Social work betreft (gericht, intentioneel) veranderen. Bij veranderen zijn drie typen interventies te onderscheiden. Interventies zijn gericht op:

- a. Overleven en handhaven, herstel en continuïteit van de status quo
- b. Verbetering
- c. Transformatie door middel van systeeminnovatie; oplossingen zoeken door buiten bestaande kaders te treden

Blok werkt deze drie typen interventies als volgt uit:

- a. Overleven, vervulling van behoeften, zorg voor bestaanscondities (bestendiging door restaureren, revitaliseren, repareren, reinigen; de indeling is ontleend aan Zwart & Middel 2005; Blok p. 47)
- b. Ontwikkelen en veranderen (vernieuwen, veredelen, verbeteren, verplaatsen; indeling van Zwart & Middel 2005; Blok, p. 47)
- c. Helpen en ondersteunen (transformatie op micro-, meso- en macroniveau)

Interventies richten zich op individuen, groepen, organisaties of maatschappijen.

Zij bestaan uit methoden, methodieken en strategieën.

Bij methodiek besteedt Blok uitvoerig aandacht aan de indeling in fasen van probleemoplossend handelen.

Aan de hand van de indeling van Bennis, Benne en Chin onderscheidt Blok de empirisch-rationele, de dwang-macht en de normatief-reëducatieve strategie.

Het betoog van Blok wint aan kracht, wanneer de empirisch-rationele en de dwang-macht strategie gerelateerd worden aan wereldmodel I en de normatief-reëducatie strategie geplaatst wordt in het perspectief van wereldmodel II.

In het eerste hoofdstuk van zijn Inleiding maakt Blok duidelijk, dat de social worker een professie uitoefent. Kenmerkend voor een professie zijn duidelijkheid over doel en inhoud van het werk, de beroepsethiek, de opleiding en het kennisbestand ("body of knowledge").

Het gaat om de professional, die een maatschappelijk erkende en gewaardeerde functie vervult binnen het geïnstitutionaliseerde kader van organisaties in de verzorgingsstaat.

Deze opvatting over professie is ons inziens kenmerkend voor de professional volgens wereldmodel I.

Het gaat daarbij impliciet om de professional als expert, die eenzijdig interventies pleegt en veelvuldig gebruik maakt van hulpverleningsmethoden, die passen bij

BOOKS

empirisch-rationele en macht-dwang strategieën.

De geschiedenis van social work in Nederland maakt duidelijk, dat deze vorm van professionalisering goed gelukt is. Dit in tegenstelling tot bijvoorbeeld een land als Polen. Social workers in Nederland hebben een stevige positie verworven in tal van gesubsidieerde organisaties en overheidsinstanties op het gebied van welzijn en (geestelijke)gezondheidszorg. Social workers zijn van vrijwilligers in de loop van de 20ste eeuw erkende bureaucratische professionals geworden.

Blok wijst uitvoerig op de nadelen van bureaucratische organisaties, zoals doorgeslagen marktwerking en de dominantie van het management. Social workers zien zichzelf daarbij graag als slachtoffers en Blok laat auteurs als Tonkens uitgebreid aan het woord, die vaklui willen bevrijden uit de bureaucratie.

In internationaal opzicht neemt Nederland een unieke positie in. Dankzij de aardgasbaten is het een van de meest welvarende landen ter wereld. Het land kent een omvangrijk stelsel van sociale voorzieningen, een krachtige verzorgingsstaat en een relatief hoog opgeleide bevolking (ruim 30% van de bevolking is hoger opgeleid op het niveau van minimaal een Bachelor, circa 50% van de bevolking heeft een opleiding op MBO-niveau). Met de verandering van de maatschappelijke context ontstaan andere problemen zoals nieuwe vormen van

verslaving, stress, verlies aan zingeving, sociaal isolement, interculturele problemen, conflicten en communicatiestoornissen.

Veel opleidingen voor Social Work bevestigen de geïnstitutionaliseerde vorm professionaliteit. Dit type professional wordt in de literatuur over kennismangement omschreven als bureaucratische professional en routineprofessional (Weggeman). De nadruk van deze vorm van social work bestaat uit het bieden van min of meer gestandaardiseerde hulp bij *overleven en zelfhandhaving*. Cliënten worden gezien en behandeld als slachtoffer. Interventies richten zich op micro-niveau. Social work bestaat voornamelijk uit restaureren, revitaliseren, repareren, reinigen, kortom op het verhelpen van tekorten. Veel hulpverleners doen meer van hetzelfde door de symptomen van deficiënties te bestrijden. Zij lijken soms zelf op de dronken man, die vergeefs zijn huissleutel zoekt op de plek die door de lantaarnpaal helder wordt beschenen. Het zoeklicht van social work was eenzijdig gericht op het microniveau. Meso- en macroniveau waren gehuld in duisternis.

In de 21ste eeuw ontstaat ruimte voor een omslag in denken en doen voor social work. In Nederland biedt de geïnstitutionaliseerde basis van social work een stevig platform. Materiële en immateriële middelen zijn vanuit een internationaal perspectief bekeken in royale mate beschikbaar, hoewel de hulpverleners graag steen en been klagen.

Social workers nieuwe stijl zijn kenniswerkers, die cliënten *helpen en ondersteunen* door de toegang tot bronnen (resources) te ontsluiten. Zij zijn behalve inhoudelijk expert vooral procesadviseur en vervullen rollen als leraar, intermediair, organisatieadviseur en beleidsadviseur (Pincas & Minahan, 1973; Blok, p. 75).

Helpen en ondersteunen maken transformatie mogelijk. Vanuit een internationaal perspectief wordt het mogelijk om buiten bestaande denkkaders te treden. Co-creatie is de basis van samenwerking. Cliënten zijn actoren, die in staat zijn zichzelf te sturen, hun eigen gedrag reguleren. Zij vergroten hun gedrags- en handelingsrepertoire aanzienlijk door gebruik te maken van beschikbare bronnen op micro-, meso- en macroniveau. Actoren zijn in staat hun leven anders in te richten door alternatieve concepten te ontwikkelen, te kiezen voor nieuwe vormen van zingeving, zich te heroriënteren op hun waarden en op zoek te gaan naar een betere sociale en culturele context.

De social worker nieuwe stijl helpt mensen bij het zoeken en vinden van inventieve en creatieve oplossingen voor problemen door het ontsluiten van bronnen. Kenmerkend voor de normatief-reëducatieve strategie is het op gang brengen van een individueel en collectief leerproces, waar zowel cliënt als social worker actief bij betrokken zijn. Trefwoorden zijn co-creatie, interactie, transactie, participatie, lerend organiseren, zelscheppende activiteiten en kenniscreatie.

Aansluitend bij Prahalad & Krishnan start social work idealiter met $N=1$. Dat wil zeggen: terug naar de dialoog aan de keukentafel. Cliënten opzoeken in hun eigen, vertrouwde omgeving. Social workers horen thuis in de huiskamer, in het koffiehuis in de buurt, in het internetcafé, in publieke ruimtes, in de wachtkamer van gezondheidscentra, in kantines en gangen van scholen, verzorgingshuizen en ziekenhuizen. Zij werken vanuit huis en maken gebruik van de nieuwste vormen van telecommunicatie, maar verschansen zich niet op de kantoren van bureaucratische instellingen. De principes van deze andere vorm van werken zijn ondermeer te vinden in de presentietheorie van Baart. Voor kenniswerk zijn flexibele organisatievormen nodig zoals een adhocratie, een lerende organisatie, netwerken en communities of practice.

$N=1$ leidt tot $R=G$. De eerste stap bestaat eruit om de beschikbare bronnen en competenties van cliënten zo volledig mogelijk in kaart te brengen. Dit vergt precisie en voldoende tijd en aandacht om een duurzame samenwerkingsrelatie op te bouwen, gebaseerd op communicatief handelen. Dankzij de verworvenheden van de verzorgingsstaat kunnen social workers in Nederland cliënten helpen bij het verkrijgen van toegang tot een groot aantal bronnen, die vrijwel kosteloos of in elk geval betaalbaar zijn. Ruimte voor innovatie ontstaat door op een slimme manier gebruik te maken van de overvloed van de afgelopen decennia.

BOOKS

Social workers als kenniswerkers legitimeren zich door hun originele bijdrage aan de participatiedemocratie, die gebaseerd is op strategisch veranderen van onderop. Zij kunnen heel precies de competenties en hulpbronnen van cliënten in kaart brengen, leggen de verbinding met de sociale en culturele context, maken gebruik van technologische en vaktechnische innovaties, zijn betrokken buitenstaanders, weten efficiënt te handelen, weten goed te plannen en overzicht te houden door gebruik te maken van methodiek en verdienen respect voor hun professioneel handelen omdat zij hun toegevoegde waarde objectief zichtbaar weten te maken.

Inventieve en creatieve oplossingen zijn te vinden buiten bestaande kaders. Individuele problemen zijn beter oplosbaar door zelforganisatie en groepsactiviteiten, sociale problemen door interculturele activiteiten te organiseren of te uiten via artistieke expressie, emotionele problemen door handige technische vindingen te introduceren, uitvoeringstaken door slimmer management, complexiteit en chaos door het gemeenschappelijke doel opnieuw vast te stellen, gezinsproblemen door buurtactiviteiten uit te voeren, buurtproblemen door zelforganisatie te stimuleren en politieke acties uit te lokken. Lokale en nationale problemen kunnen worden opgelost door gebruik te maken van internationale ervaring en hulpbronnen te benutten uit andere delen van de wereld.

De Wmo is vanuit wereldmodel I een kwestie van deregulering en decentralisatie van taken van de verzorgingsstaat. Vanuit wereldmodel II betekent de Wmo dat veel meer materiële en immateriële hulpbronnen op lokaal niveau beschikbaar komen en toegankelijk worden, mits de social worker er op een intelligente manier gebruik van weet te maken. Internationale samenwerking in de vorm van uitwisselingsprojecten ontsluit tal van alternatieve bronnen om problemen op een eenvoudige en simpele wijze op te lossen.

N=1 begint altijd op microniveau, kleinschalig. Succesvolle projecten vervullen een hefboomfunctie vervullen en leiden tot systeeminnovatie (Rotmans). Social work is maatwerk en stelt andere eisen aan professioneel werken. Sturing van cliënten volgens wereldmodel I maakt plaats voor zelfsturing en zelfregulering volgens wereldmodel II. Door het mobiliseren van bronnen (resources) en door het leggen van laterale verbindingen ontstaan nieuwe concepten met onvoorziene internationale oplossings- en toepassingsmogelijkheden. Veranderen is een trektocht, geen georganiseerde reis. De richting is duidelijk, maar onderweg ontstaan onvoorziene mogelijkheden. Het proces verloopt non-lineair. Cliënten van het social work zijn vanuit deze optiek interessante samenwerkingspartners om vorm te geven aan de participatiedemocratie en een creatiespiraal op gang te brengen.

In schema:

<p>N=1 Actorooptiek Gepersonaliseerde ervaring ←=====→</p>	<p>Social work Competenties in kaart brengen van individuen, groepen, organisaties of samenlevingsverbanden</p>	<p>R=G (resources=global) Strategische (normatief-reëducatieve) interventie vanuit een internationaal perspectief Transformatie Veranderen als trektocht, als non-lineair proces Nieuwe bronnen mobiliseren op micro-, meso- en macroniveau</p>
--	--	---

De Inleiding van Willem Blok biedt een interessant perspectief op social work. Als socioloog beschouwt hij de ontwikkelingen in het vak vanuit een maatschappelijk en internationaal perspectief.

Een aantal wijsgerige aspecten zijn in zijn inleiding impliciet gebleven. Noties als actorooptiek, wereldmodel II, kenniswerk, N=1 en R=G zijn in deze recensie geïntroduceerd om het betoog van Blok te ondersteunen. Om toegerust te zijn voor de 21ste eeuw hebben social workers aanvullende kennis nodig, bijvoorbeeld op het gebied van filosofie, sociologie, systeemtheorie en organisatiekunde. Internationale ervaring helpt om te relativeren. Masteropleidingen op het gebied van Sociale Interventie, Sociaal Innovatie Management en Innoveren & Leren proberen in de behoefte aan scholing te voorzien. Volwasseneneducatie vereist een andere didactiek, die uitgaat van gepersonaliseerde ervaringen, “learning by experience” en thematische interactie.

In flexibele organisaties zijn voor managers andere taken weggelegd, zoals het emotioneel ondersteunen en zakelijk faciliteren van de kenniswerkers, het ontsluiten van bronnen en het stimuleren van kenniscreatie.

WAARDERING

Met duidelijke tekst en af en toe speelse tekeningen en andere illustraties is de auteur er in iets meer dan 100 pagina's in geslaagd de beginnende wo en hbo-student (en wat ons betreft ook de middelbare scholier die zich oriënteert op een studie Social Work) te plezieren. Wat is er mooier voor de geïnteresseerde student dan aan de hand van een boek geschreven door een ervaren docent met veel praktijkkennis, vanuit een brede, internationale invalshoek kennis te maken met het denken en handelen van de social worker, met de maatschappelijke context waarin dit plaatsvindt, en met de

BOOKS

ontwikkelingen die zich rond social work voltrekken. Wel vraagt dit boek om een nadere uitwerking. Het wachten is op "Social Work voor gevorderden".

LITERATUUR

Ewijk, H. van, Spierings, F., & Wijnen-Sponselee, R. (2007). *Basisboek Social Work. Mensen en meedoen*. Amsterdam: Boom.

Linde, M. van der (2007). *Basisboek geschiedenis Sociaal Werk in Nederland*. Amsterdam: SWP.

Prahalad, C. K., & Krishnan, M. S. (2008). *The new age of innovation. Driving co-created value through global networks*. New York: McGrawHill.

Riet, N. van (2006). *Social Work. Mensen helpen tot hun recht te komen*. Assen: Van Gorcum.